

Pr. dr. Sorin Marinescu

CUNOAȘTEREA RAȚIONALĂ A LUI DUMNEZEU DUPĂ SFÂNTUL IOAN HRISOSTOM

Făclie mult luminoasă în sfeșnicul Bisericii, Sfântul Ioan Hrisostom s-a remarcat prin știința sa teologică, talentul său oratoric neîntrecut, dar mai ales ca mare apărător al virtuților creștinești.

Este cunoscută atitudinea lui eroică în fața Aeliei Eudoxia, soția împăratului Arcadiu - fiul lui Teodosie cel Mare - din pricina căreia a suferit două exiluri deoarece a muștrătat-o pentru vanitatea și dorința sa de putere. Sfântul Ioan Gură de Aur nu era „nici fanatic, nici agresiv, era însă înflăcărat și convins pe deplin de valabilitatea absolută a Evangheliei.”¹

„Ierarhul cu suflet de apostol, cu viață de ascet, cu o energie morală de profet, se găsea și lucra într-o societate căreia îi aparținea și de care totuși se deosebea: îi aparținea prin părinți, profesori, clerici, monahi și credincioșii timpului, prin prietenii și adversarii săi; se deosebea prin idealul său moral, pe care îl voia realizat integral de fiecare și de toți la locul și în chemarea lor.”²

Ereticii constituiau în vremea sa o problemă pentru stat și Biserică. Organizau demonstrații religioase ce străbăteau orașul în cântări ofensatoare pentru ortodocși.

Pe lângă toate aceste probleme, s-a mai adăugat și antipatia episcopului de Alexandria, Teofil, care era invidios pe situația și prestigiul lui Ioan Hrisostom³ și ar fi vrut ca scaunul episcopal al capitalei să fie ocupat de un ierarh pe care să îl domine.

— În aceste vremuri tulburi, Sfântul Ioan Gură de Aur s-a distins ca un

1. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Cunoașterea lui Dumnezeu la Sfântul Ioan Gură de Aur*, în „Ortodoxia“, X, nr. 4, București, 1957, p. 537.

2. *Ibidem*, p. 532.

3. *Ibidem*, p. 547.

mare ierarh ce a ridicat stindardul credinței din negura moravurilor societății.

A abordat în toate scrierile sale teme cu predilecție religios-morale. Totuși, o excepție poate fi socotită lucrarea *Cuvântări împotriva anomeilor*, în care tratează tema cunoașterii lui Dumnezeu. Această temă o constituie subiectul primelor 5 din cele 12 omilii împotriva anomeilor.

De la început se poate observa structura ușor diferită a textului; astfel, tema este predată în niște omilii, și nu în niște tratate, deci nu are o formă sistematică, ci mai degrabă forma unor predici, a unor cuvântări către popor. Omiliile au fost rostite înaintea credincioșilor din Antiohia către sfârșitul anului 386, la puțină vreme după ce a fost hirotonit preot.

Anomeii, ramura extremă a arienilor, aveau conducător pe Eunomie. Ramura moderată susținea că există o oarecare asemănare între Tatăl și Fiul (omiusienii). Anomeii considerau că Fiul este cu totul neasemuit cu Tatăl⁴ și profesau în problema cunoașterii lui Dumnezeu un intelectualism clar definit⁵.

Pentru Eunomie, Tatăl era o monadă perfectă: Dumnezeu, Care este „infiniț unic“, nu admite vreo participare la dumnezeirea Sa, niciun progres din ființa (ousia) Sa unică spre cele trei ipostasuri. Generarea înseamnă degradarea ființei simple, deci nu poate fi altceva decât creare. O astfel de noțiune de simplitate duce spre agnosticism. Arie a negat posibilitatea cunoașterii Tatălui chiar și de către Fiul. Eunomie susținea că Fiul cunoaște ființa lui Dumnezeu, după cum El Însuși poate fi cunoscut, argumentând cu textul din Evanghelia după Ioan (4, 22): „Voi vă închinați Căruia nu știți; noi ne închinăm Căruia știm“⁶.

În gândirea lui Eunomie există două feluri de nume ce desemnează obiectele cunoașterii: „Numele inventate, concepute de gândirea omenească prin reflectare și numele închipuite, semne convenționale care nu au o valoare obiectivă, nefacilitând cunoașterea obiectului în sine... Numele adevărat este cel care exprimă existența unei ființe; numai Dumnezeu este Cel Care dă astfel de nume lucrurilor.“⁷

Se poate recunoaște aici o filozofie a limbajului aceluia timp, concentrată

4. *Ibidem*, p. 555.

5. Cf. Vladimir Lossky, *Vederea lui Dumnezeu*, trad. de prof. dr. Remus Rus, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1995, p. 62.

6. *Ibidem*.

7. *Ibidem*.

8. *Ibidem*.

pe un platonism combinat cu doctrina stoică a „cuvintelor seminale“. Cuvintele - prin care Dumnezeu a creat lumea - sunt semințele care produc în mod logic lucrurile create și-n același timp numele semănat în sufletul omenesc.⁸

„Când încearcă să descopere numele adevărat al lui Dumnezeu, nume care-I va exprima ființa, Eunomie descoperă acest nume în termenul «aghenitos» - nenăscut - și în conceptul de «aghenisia» - ce nu poate fi născut. Pentru Eunomie, «aghenisia» are o semnificație pozitivă, aceea a ființei în sine, a autoexistenței (aseitatea), adică cea care există prin sine, ce-și are temeiul ființei sale în sine; ceea ce există în propria ființă⁹. Astfel, prin acest concept expus de Eunomie, se susținea ideea că Dumnezeu nu ar mai putea cunoaște ființa Sa cu nimic mai mult decât am cunoaște-o noi.

Această pretenție a anomeilor de a-L cuprinde pe Dumnezeu într-o definiție căuta s-o destrame Sfântul Ioan Hrisostom în primele 5 omilii din cele 12, și în Omilia a XV-a la Evanghelia după Sfântul Ioan, în care a explicat cuvintele „Nimeni nu L-a văzut vreodată pe Dumnezeu“.¹⁰

Antiohia era împânzită în acele vremuri de adepții acestei erezii. Sfântul Ioan Hrisostom a început lupta împotriva lor prin predici; mai târziu, ascultând chiar și anomeii predicile sale, i-au cerut lămuriri cu privire la ce credea el despre învățăturile lor.

În primele 5 omilii, Sfântul Ioan Hrisostom expune punctul de vedere al Bisericii în problema cunoașterii ființei divine, apoi în următoarele demonstrează deoființimea Fiului cu Tatăl.

Tezei anomeilor, conform căreia omul poate cunoaște și defini ființa divină, Sfântul Ioan Hrisostom îi răspunde că ființa lui Dumnezeu este incognoscibilă și indefinibilă, cu temei în Sfânta Scriptură și chiar rațional. *„Dar pentru ce vorbesc eu de dumnezeieștile Scripturi după care este atât de vădită nebunia anomeilor și atât de mare călcarea lor de lege, când nici elenii, care au rătăcit de la adevăr, n-au îndrăznit vreodată să spună așa ceva? Nimeni dintre eleni n-a cutezat să dea o definiție ființei dumnezeiești și s-o cuprindă într-un nume.*

Dar pentru ce vorbesc eu de ființa lui Dumnezeu, când filozofii eleni n-au definit desăvârșit nici firea celor netrupești când au filozofat despre ele,

9. *Ibidem*, p. 64.

10. *Despre Evanghelia Sf. Ioan*, 15,1 P.G. 59, col. 98, apud Vladimir Lossky, *op.cit.*, p. 79.

11. Sf. Ioan Gură de Aur, *Cuvântări împotriva anomeilor. Către iudei*, trad. și note

*ci au dat o explicație și o descriere mult mai puțin clară decât o definiție? Dar care-i înțeleptul argument al anomeilor? Ei spun: Dacă nu știi ființa lui Dumnezeu, nu știi pe cine cinstești! Dar, mai cu seamă, nici n-ar trebui să răspundem unei astfel de obiecții, când au fost aduse din Scripturi atâtea dovezi că este cu neputință să știm ce este Dumnezeu după ființă.*¹¹

Prin acest răspuns, Sfântul Ioan Hrisostom dovedea greșita concepție a anomeilor care identificau ființa divină cu necunoașterea. *„Că Dumnezeu este nenăscut, se știe. Dar că acesta este numele ființei Lui, niciun profet n-a spus-o, niciun apostol n-a arătat-o, niciun evanghelist. Și pe bună dreptate. Cum ar fi putut vorbi de numele ei cei care nu-l cunoșteau ființa?”*¹²

*„Ceea ce poate cunoaște omul din Dumnezeu nu este ființa Lui, ci înțelepciunea Celui ce a făcut toate în chip înțelept. Omul, ca ființă liberă, cugetă la Creatorul său ca la o Ființă liberă, care de bunăvoie a pășit la fapta zidirii Sale.”*¹³

Afirmând neputința cunoașterii ființei divine, Sfântul Ioan Hrisostom nu adoptă un agnosticism total referitor la Dumnezeu. Scânteia divină din sufletul omului creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu îl îndeamnă continuu spre a-L afla, a-L cunoaște și a-L adora pe Creator. Setea de absolut din sufletul omului, pe care o are încă de la creație, îl călăuzește neîncetat spre căutarea lui Dumnezeu. Aceasta va continua și-n viața viitoare, iar dacă va dispărea vreodată în om cunoștința lui Dumnezeu, acesta n-ar mai fi om, ci s-ar asemena animalelor. *„Căci odată ce nu va mai fi cunoștința, toate rosturile noastre vor pieri; nu vom fi întru nimic mai buni decât animalele, ci cu mult mai răi. Prin cunoștință întrecem animalele, căci în celelalte însușiri trupești ne înving cu prisosință.”*¹⁴

Am putea să-L cunoaștem în veci pe Dumnezeu, dar cunoștința din eshaton ar trebui să fie cu mult superioară celei din viața de aici.

Când Sfântul Apostol Pavel spune: *„Cunoștința se va sfârși!”*, nu vorbește de cunoașterea desăvârșită, ci de cunoașterea cea în parte. Prin sfârșitul

de pr. prof. Dumitru Fecioru, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 2007, p. 83.

12. *Ibidem*, p. 82-83.

13. P. S. prof. dr. Irineu Slătineanu, *Omul, ființă spre îndumnezeire*, Ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2000, p. 89.

14. Sf. Ioan Gură de Aur, *op.cit.*, p. 11.

15. *Ibidem*, p. 12.

acesteia se înțelege intrarea ei într-o stare superioară, „așa că sfârșindu-se cunoștința cea în parte, nu mai este în parte, ci desăvârșită.”¹⁵

După spusele Sfântului Apostol Pavel (I Cor.13,12), noi nu cunoaștem nici măcar o parte din Dumnezeu, ci numai o parte din parte. Sfântul Ioan Hrisostom explică: „Pavel n-a spus: «o parte cunoaștem», ci «în parte cunoaștem». Ca să arate că noi cunoaștem o parte a părții.”¹⁶

Omul, dacă ar putea cunoaște ființa lui Dumnezeu încă din viața pământească, dincolo, în viața viitoare, i-ar fi imposibil un progres. Dacă L-ar cunoaște deplin pe Dumnezeu pe pământ, n-ar mai fi motivat spre un progres al gnozei (cunoașterii).

Crezând cuvintelor Sfântului Pavel, cunoașterea lui Dumnezeu de către om în timpul acestei vieți n-ar trebui să sporească în viața viitoare, ci ar fi necesară o desființare a cunoașterii de aici, deoarece aceasta e dublată de sentimentul neîmplinirii. „Cunoașterea în Duh a lui Dumnezeu nu este o cuprindere cu mintea prin cugetare de la distanță, ci o simțire a minții, printr-o intuiție spirituală”¹⁷ a transcendenței infinite a lui Dumnezeu.

Concluzionând, Sfântul Ioan Hrisostom spune: „Unde sunt, dar, cei ce zic că au dobândit toată cunoștința, când ei de fapt au căzut în prăpastia necunoștinței? Cei ce spun că au dobândit acum toată cunoștința se lipsesc pe ei înșiși de cunoștința cea desăvârșită.

Eu, care spun că în parte cunosc, chiar dacă spun că se sfârșește cunoștința aceasta, călătoresc spre o cunoștință mai bună și mai desăvârșită, deoarece cunoștința cea în parte se sfârșește și ajunge mai desăvârșită; pe când acela care spune că are o cunoștință neștirbită, întreagă și desăvârșită și (despre care) mărturisește că se sfârșește în viitor, însuși declară că va fi lipsit de cunoștință, deoarece sfârșindu-se aceasta, alta mai bună nu mai este pusă în loc, căci, după ei, aceasta de aici este cunoștința cea desăvârșită.”¹⁸

Dacă am susține că Dumnezeu este cognoscibil deplin aici, în viața aceasta, între noi și El s-ar interpune un zid, n-am mai aștepta nimic de la Dumnezeu și această cunoaștere n-ar mai progresa nici în viața aceasta, dar nici în cea eshatologică. „Haide să arătam că nu a spune că nu cunoști

16. *Ibidem*.

17. P.S. prof. dr. Irineu Slătineanu, *op.cit.*, p. 85.

18. Sf. Ioan Gură de Aur, *op.cit.*, p. 14.

19. *Ibidem*, p. 83.

ființa lui Dumnezeu, ci a pretinde că o cunoști, (aceasta) înseamnă a nu-L cunoaște pe Dumnezeu.¹⁹ Dumnezeu există prin Sine, Ființa divină nu poate fi înțeleasă de om. Revelația Rugului aprins este legată de refuzul lui Dumnezeu de a Se lăsa numit, pentru că natura Sa este de necuprins, iar pe de altă parte, este afirmată opoziția între ființa imuabilă a lui Dumnezeu și natura schimbătoare a creaturilor.²⁰

Omul Îl poate cunoaște pe Dumnezeu prin ceea ce-i comunică, îi revelează, nu prin iscodirile minții sale. Iscodirea înseamnă neîncredere. „Ai fost însă cinstit cu libertate nu spre a sta împotriva lui Dumnezeu, ci ca să te folosești de această cinste spre ascultarea Celui ce te-a cinstit. Te-a cinstit Dumnezeu nu ca să-L ocărăști, ci ca să-L slăvești. Iar cel ce iscodește ființa lui Dumnezeu, acela Îl ocărăște. Dacă a nu iscodi făgăduințele și poruncile lui Dumnezeu înseamnă a-L slăvi, atunci a cerceta și a iscodi nu numai hotărârile Lui, ci chiar pe Cel ce dă aceste hotărâri, înseamnă a-L necinsti.”²¹

În Epistola către romani, Sfântul Apostol Pavel spune că Avraam, deși era înaintat în vârstă și femeia lui, Sara, nu mai era tânără, patriarhul nu s-a îndoit, necrezând lui Dumnezeu, ci s-a întărit prin credință (Rom. 4, 19-20).²²

„Firea și vârsta îl duceau la deznădejde, spune Pavel, dar credința îi dădea bune nădejdi. «Ci s-a întărit cu credința, dând slavă lui Dumnezeu, fiind încredințat că Dumnezeu are putere să și facă ceea ce a făgăduit» (Rom. 4, 20-21). Vezi că cel ce este încredințat de cele ce a hotărât Dumnezeu dă slavă lui Dumnezeu ?”²³

În schimb, preotul Zaharia a fost pedepsit un timp de Dumnezeu, deoarece încercând a-L cunoaște rațional pe Dumnezeu la vestirea îngerului, n-a crezut, adică nu s-a încredințat lui Dumnezeu, n-a acceptat ceea ce părea irațional. *„Dacă Zaharia a fost pedepsit pentru că n-a crezut că are să i se nască un fiu muritor, spune-mi, te rog, cum vei scăpa de pedeapsă tu, care iscodești nașterea cea tainică, nașterea de Sus? Zaharia nu și-a spus părerea sa! Nu, el a vrut să știe, și n-a dobândit iertare. Dar tu, care susții cu tărie că le știi pe cele nevăzute și neînțelese de toți, tu, ce cuvânt de apărare vei avea? Ce pedeapsă n-ai să atragi asupra ta?... A cutezat omul să spună:*

20. P. S. prof. dr. Irineu Slătineanu, *op.cit.*, p. 84.

21. Sf. Ioan Gură de Aur, *op.cit.*, p. 14.

22. Cf pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op.cit.*, p. 558.

23. Sf. Ioan Gură de Aur, *op.cit.*, p. 34.

24. *Ibidem*, p. 28-29.

Cunosc pe Dumnezeu așa cum Însuși Dumnezeu Se cunoaște pe Sine Însuși... Ascultă ce spune dreptul patriarh despre el! «Eu sunt pământ și cenușă» (Fac. 18, 27). Vorbea cu Dumnezeu și îndrăznirea nu l-a îngâmfat. Tocmai îndrăznirea, tocmai ea, l-a făcut să se smerească. Anomeii însă, cu toate că nu sunt vrednici nici de umbra lui Avraam, se socot mai mari chiar decât îngerii! Iar aceasta este dovada celei mai mari nebunii.»²⁴

Un teolog contemporan împarte cunoașterea lui Dumnezeu, după Sfântul Ioan Hrisostom, în:

a) Cunoașterea dumnezeiască: știința cucerniciei, în care credința reprezintă începutul existenței creștine.²⁵ Cuvântul „credință“ ar cunoaște două sensuri: „Se numește credință acea virtute care produce miracol și minuni. Totodată, se mai numește credință aceea care constă în a-L cunoaște pe Dumnezeu prin cunoașterea pe care o avem cu toții în calitatea de creștini.”²⁶ Știința cucerniciei înseamnă suma tuturor virtuților, iar temelie cucerniciei e credința.

b) Cunoașterea încununată prin faptele credinței ortodoxe.

O învățătură ortodoxă fără sfințenia vieții noastre și a etosului nostru în Hristos nu servește la nimic și nu ne împiedică să fim aruncați în iad.²⁷

Omul, creat după chipul lui Dumnezeu, trebuie să tindă spre „*asemănarea cu Dumnezeu, atât cât este cu putință omului.*”²⁸ Dumnezeu este infinit, iar omul, pe lângă Acesta, este doar pământ și cenușă, deci cu atât mai mult pretenția anomeilor de a-L cunoaște pe Dumnezeu este de condamnat.

Nu se cuvine nouă, oamenilor, a iscodi voia lui Dumnezeu, mai ales cele despre ființa Lui. „*Nu este nicio deosebire între lut și olar. Dar în ființa lui Dumnezeu și ființa oamenilor este o atât de mare deosebire, încât niciun cuvânt n-o poate înfățișa, nici mintea n-o poate cuprinde*”²⁹.

„*Dacă omul ar putea cuprinde firea dumnezeiască, ar mărgini-o și n-ar mai fi deci fire divină. Orice închidere într-o noțiune a lui Dumnezeu lipsește sufletul de viață și-L depărtează de cunoașterea Celui Veșnic.*”³⁰

25. Cf. Evr. 3, 14.

26. Sf. Ioan Gură de Aur, *La efeseni, Omilia 24*, 1, P.G. 62, apud. ierom. Teofan Mada, *Viața în Hristos, după Sfântul Ioan Gură de Aur*, Ed Agnos, Sibiu, 2007, p. 37.

27. *Ibidem*, p. 49.

28. Sf. Ioan Gură de Aur, *La Matei, Omilia 1*, 8, 4, trad., indici și note de pr. Dumitru Fecioru, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1994, p. 237.

29. Idem, *Cuvântări împotriva anomeilor. Către iudei*, trad. și note de pr. prof. Dumitru Fecioru, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 2007, p. 34-35.

30. P. S. prof. dr. Irineu Slătineanu, *op.cit.*, p. 88.

Omul, purtând chipul lui Dumnezeu în el, fiind persoană unică, irepetabilă și cu vocația spre absolut, își manifestă dorința de a-L cunoaște prin revelația Lui, deci Îl putem cunoaște pe Dumnezeu într-un mod personal, iar Dumnezeu nu Se comportă într-un mod pasiv față de inițiativa omului de a intra în comuniune cu El (de a-L cunoaște).

O revelație mai completă a lui Dumnezeu o vom primi în viața viitoare. Prin cuvintele: „*Fraților, eu încă nu mă socotesc să fi ajuns*“ (Filip. 3, 13), adică „nu socotesc că am ajuns la a săvârși toată virtutea, la fel cum cineva ar spune despre un călător care n-a ajuns încă la sfârșitul călătoriei sale“, Sf. Ap. Pavel pare că afirmă: „Încă nu am făcut totul.“³¹

Conceptele noastre raționale ne dau posibilitatea de a ne apropia mai mult de Dumnezeu; nu putem însă niciodată să-I cuprindem esența, căci ar însemna că El este determinat de atributele Sale. Dar El nu este determinat de nimic, și aceasta tocmai fiindcă este un Dumnezeu personal.

Concepția anomeilor despre Dumnezeu îl închide pe om comunicării cu Dumnezeu, cea a Sfântului Ioan Gură de Aur îl lasă mereu deschis prin credință și smerenie. Îl putem cunoaște progresiv pe Dumnezeu și în viața aceasta trecătoare, dar această cunoaștere nu este atât de mare pe cât ar putea fi cunoașterea din viața viitoare.

Sfântul Apostol Pavel spune: „*Iar de i se pare cuiva că ar cunoaște ceva, încă nimic nu a cunoscut precum se cade a cunoaște*“ (I Cor. 8, 2). Sfântul Ioan Gură de Aur tălmăcind aceste cuvinte consideră: „*Chiar de am avea cunoașterea deplină a tuturor celorlalte, nici că nu am putea avea cunoașterea lui Dumnezeu deplină, căci câtă depărtare este între dânsul și toate celelalte, nici nu se poate spune.*“³² Deci, nici în viața viitoare nu vom putea cunoaște deplin ființa lui Dumnezeu.

Sfântul Ioan Hrisostom lasă să se înțeleagă acest lucru vorbind despre viziunea lui Isaia, în care Serafimii, stând împrejurul lui Dumnezeu, își acoperă fața cu aripile. „*Pentru care pricină își acoperă fețele și pun înaintea aripile ? Pentru care altă pricină dacă nu pentru aceea că nu pot suferi fulgerul care iese de la tronul lui Dumnezeu.*“³³ Și mai departe: „*După cum*

31. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Epistola către filipeni a Sf. Ap. Pavel*, trad de arhim. Teodosie Athanasiu, Ed. Icos, 1998, p. 223-224.

32. Idem, *Tâlcuiri la Epistola I către corinteni*, ediție revizuită de Constantin Făgețan, Ed. Sofia, București, 2005, p. 201.

33. Idem, *Cuvântări împotriva anomeilor*, p. 45-46.

*orbul nu vede precum cel cu vedere razele de neapropiat ale soarelui, tot astfel nici noi nu cunoaștem ființa cea de neînțeles a lui Dumnezeu așa cum o cunosc Puterile cele de sus. Pe cât este de mare deosebirea dintre un orb și un om cu vedere, tot pe atât de mare este deosebirea dintre noi și ea.*³⁴

Sfântul Ioan Gură de Aur susține că nici Începătoriile, nici Stăpâniile și nicio altă putere zidită nu are capacitatea de a-l cunoaște deplin pe Dumnezeu. Noi, oamenii, nu cunoaștem nici numele tuturor robilor lui Dumnezeu, și încercăm să-I cuprindem ființa.³⁵

„Puterile acestea de sus, Începătoriile, Stăpâniile și Domniile, nu cunosc multe din planurile lui Dumnezeu. Și tot prin cuvintele Apostolilor vom dovedi că unele din planurile lui Dumnezeu le-au aflat odată cu noi și că nu le cunoșteau înainte de noi; dar nu numai odată cu noi, ci și prin noi. *«Care, în alte veacuri, nu s-a făcut cunoscută fiilor oamenilor, cum s-a descoperit acum Sfinților Săi Apostoli și proroci prin Duhul: anume că neamurile sunt împreună moștenitoare (cu iudeii) și mădulare ale aceluiași trup și împreună părtași ai făgăduinței, în Hristos Iisus, prin Evanghelie, al cărei slujitor m-am făcut după darul harului lui Dumnezeu, ce mi-a fost dat mie prin lucrarea puterii Sale»* (Efes. 3, 5-7)³⁶.

Comentând atitudinea lui Avraam față de Dumnezeu, Sfântul Ioan Hrisostom explică versetul 20 al capitolului IV din Epistola Sfântului Apostol Pavel către romani: Avraam „nu s-a îndoit, prin necredință, de făgăduința lui Dumnezeu, ci s-a întărit în credință, dând slavă lui Dumnezeu.”³⁷ O formă de cunoaștere a lui Dumnezeu e credința în El. Aici e prezentată credința ca încredere, încredințare înaintea Divinității.

„Dumnezeu nu i-a dat nicio dovadă... nu i-a făcut nicio minune înainte de aceasta, ci cele făgăduite lui erau numai cuvinte; ceea ce nu prea stătea în firea lucrurilor, deoarece amândoi erau bătrâni... Avraam nu s-a îndoit câtuși de puțin.... adică n-a stat pe gânduri, n-a ezitat nici măcar o clipă, deși se aflau atâtea piedici în fața lui.”³⁸ „Neputința omului de a-L cunoaște pe Dumnezeu rezultă și din faptul că în orice experiență în Duhul Sfânt, el Îl descoperă pe Dumnezeu totdeauna nou, într-o descoperire permanent

34. *Ibidem.*

35. *Ibidem*, p. 58-59.

36. *Ibidem.*

37. *Ibidem.*

38. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Epistola către romani a Sf. Ap. Pavel*, trad. de P.

nouă.³⁹

Sfântul Ioan Hrisostom afirmă că totuși ne bucurăm de un progres în viața pământească prin credință, mai ales cu ajutorul harului dumnezeiesc. „*Așadar, câți suntem desăvârșiți, aceasta să gândim; și dacă gândiți ceva în alt fel, Dumnezeu vă va descoperi și aceea*» (Filip. 3, 15). Care? Faptul că cele din urmă trebuie uitate, adică datoria celui desăvârșit este de a nu se crede pe sine niciodată desăvârșit. Dar atunci cum afirmi tu, Pavele, «câți suntem desăvârșiți?» Spune-mi: sunt oare cugetele noastre ca ale tale? Dacă nu ai primit și nici nu te-ai desăvârșit, atunci cum de îndemni pe cei desăvârșiți să gândească astfel, tu, care gândești că nu ești încă desăvârșit?... «Și dacă gândiți ceva în alt fel, Dumnezeu vă va descoperi și pe aceea», adică dacă cineva își închipuie că a făcut totul.⁴⁰

În gândirea Sfântului Ioan Gură de Aur, cunoașterea lui Dumnezeu nu e doar rezultatul exclusiv al eforturilor omului, ci e necesar, în primul rând, actul volitiv al lui Dumnezeu. Deci, pe El Îl cunoaștem nu numai cât Îl putem cunoaște, ci și cât binevoiește El să Se coboare la nivelul nostru.⁴¹

Am putea numi această coborâre a lui Dumnezeu la nivelul nostru, această cunoaștere a Lui de către noi, chenoza voluntară a lui Dumnezeu. Ca acest lucru să fie posibil, e necesar un act de smerenie din partea noastră, renunțând la ideea că L-am putea cunoaște prin noi înșine. Prin smerenie, ne înălțăm ontologic și etic.⁴²

Omul nu-L poate cunoaște pe Dumnezeu cum este El în ființa Sa, nu pentru că Dumnezeu ar exercita o „cenzură” asupra lui, ci datorită infinității Lui. „Dumnezeu Se pogoară la noi, ca să ne înalțe la Sine, pe cât e cu putință”.⁴³

Sfântul Atanasie cel Mare spune că: „Dumnezeu S-a făcut Om, pentru ca omul să se îndumnezeiască.” Aceasta nu înseamnă că omul ar putea să facă parte din Ființa divină. Putem deveni dumnezei după har, prin participarea la dumnezeire. Aceasta e ținta spiritualității creștine ortodoxe, participarea la viața dumnezeiască sau îndumnezeirea.

S. Teodosie Atanasiu, ediție revizuită și îngrijită de Cezar Păvălașcu și Cristian Untea, Ed. Christiana, București, 2005, p. 138.

39 P. S. prof. dr. Irineu Slătineanu, *op.cit.*, p. 88.

40. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Epistola către filipeni a Sf. Ap. Pavel*, p. 228.

41. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op.cit.*, p. 561.

42. *Ibidem*, p. 562.

43. *Ibidem*.

44. Nikos A. Matsoukas, *Teologie dogmatică și simbolică, vol. II. Expunerea credinței*

O mai bună explicare a celor două realități, dumnezeirea și creația⁴⁴, ne-o oferă teologul grec Nikos Matsoukas: „Există doar două realități: dumnezeirea și creația. În mod radical, aceasta este prima și esențiala distincție ontologică. În acest fel se fundamentează alteritatea dintre Dumnezeu și creație. Totuși, în mod fundamental există doar o singură realitate și aceasta este dumnezeirea. Pentru că dumnezeirea este ființa, iar creația este neființă.

Astfel, făptura există pentru că participă la dumnezeire. De la această făptură își primește continuu ființa, însușirile ei și posibilitățile evoluției ei... Se înțelege doar o singură realitate de sine existentă, care se numește și ființă. Neființa nu este de sine existentă, ci participă continuu la ființă și doar în acest fel există. Distincția dintre dumnezeire și făptură, ființă și neființă, este prima distincție fundamentală pe care o face teologia patristică.⁴⁵

Dumnezeu coboară la noi din Sine; Sfântul Ioan Gură de Aur explică cuvintele prorocului: „*Eu am înmulțit vedeniile și în mâinile profeților Mi-am făcut asemănare*“ (Osea 12, 10). „Nu le-am arătat însăși ființa Mea, spune Dumnezeu, ci un pogorământ din pricina slăbiciunii celor ce Mă vedeau.“⁴⁶

Ființa umană nu va fi capabilă niciodată să ajungă la o cunoaștere care să depășească cele două limite: „a) păstrarea conștiinței că Dumnezeu ne depășește la infinit; b) această cunoaștere e un raport între persoana condescendentă a lui Dumnezeu și persoana primitoare a făpturii.“⁴⁷

Îngerii, cele mai apropiate făpturi față de Dumnezeu, cunosc „pogorârea“ Lui, nicidecum ființa Acestuia. În ceruri, Dumnezeu Se revelează prin pogorământ, iar Puterile cerești își întorc ochii, neputând suporta această coborâre revelatoare a lui Dumnezeu.

Dumnezeu ni Se revelează atât cât binevoiește să Se dăruiască.⁴⁸

Tâlcuind cuvintele Sfântului Apostol Pavel: „*Împăratul împăraților și Domnul domnilor, Cel ce singur are nemurire și locuiește întru lumina neapropiată*“ (I Tim. 6, 15-16), Sfântul Ioan Gură de Aur spune: „Pavel n-a zis: «Cel ce este lumina neapropiată», ci: «Cel ce locuiește în lumina neapropiată», ca să cunoști ca dacă neapropiată e casa, cu mult mai mult

ortodoxe în confruntare cu creștinismul occidental, trad. de Nicușor Deciu, Ed. Bizantină, București, 2006, p. 32.

45. *Ibidem*.

46. Sf. Ioan Gură de Aur, *Cuvântări împotriva anomeilor. Către iudei*, p. 62.

47. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op.cit.*, p. 563.

48. Sf. Ioan Gură de Aur, *op.cit.*, p. 45-46.

Dumnezeu, Care locuiește în ea. A grăit nu ca să crezi că Dumnezeu locuiește într-o casă sau într-un loc, ci ca să cunoști, cu adevărat, că este de neînțeles ființa lui Dumnezeu... «neapropiat», se zice de ceva care dintru început nu suferă să fie cercetat și nu te poți apropia de el.⁴⁹

Cuvântul „pogorâre“ (sinkatabasis) cuprinde două aspecte. Și anume: e un produs al structurii noastre cognitive și e un act obiectiv al lui Dumnezeu ce ține seama de slăbiciunea noastră. „*Când auzi pe profet zicând: «Am văzut pe Domnul!»*, să nu-ți închipui că profetul a văzut ființa lui Dumnezeu, ci pogorământul lui Dumnezeu.”⁵⁰ Așadar, „*Dumnezeu nu poate fi văzut nici de Puterile cele de sus, chiar când El face pogorământ.*”⁵¹ Chiar și „*Heruvimii nu pot vedea deplin nici pogorământul lui Dumnezeu.*”⁵² Aici avem o cunoaștere parțială, după cum spune Sfântul Apostol Pavel: „*În parte cunoșteam*“ (I Cor. 13, 9) și „*ca prin oglindă și în ghicitură*“ (I Cor. 13-12).

Sfântul Ioan Hrisostom explică ce este pogorământul: „*Când Dumnezeu nu Se arată așa cum este El, ci Se arată atâta cât este în stare să-L vadă cel ce poate, când Își potrivește arătarea feței Lui pe măsura slăbiciunii celor ce-L văd.*”⁵³

În viziunea Sfântului Ioan, „pogorârea“ ar cunoaște două momente: a) cunoașterea ca rod al sinergiei dintre Dumnezeu și om, ca rod al întâlnirii lor; b) cunoașterea lui Dumnezeu de către om, ca rod al teofaniilor Lui prin lucrări.

Așadar, „*Dumnezeu cel după fire și în mod necesar inaccesibil devine accesibil în ceea ce privește lucrările Sale prin intermediul acestor teofanii*”⁵⁴, care au îmbrăcat forma tronului, a focului, a omului, a norului etc.

Vedenia lui Iezechiel din capitolul I, versetele 4-28, îl face pe sfânt să afirme: „*Și după toate acestea, vrând să arate că nici profetul, nici Puterile acelea n-au înțeles bine însăși ființa lui Dumnezeu, zice: «Aceasta este vedenia asemănării slavei Domnului»* (Iez. 1, 28)”⁵⁵.

Vorbind despre însușirile lui Dumnezeu pe care omul le poate cunoaște, nu înțelegem că putem cunoaște ființa Lui, ci ele reprezintă doar niște distincții operate de rațiunea noastră. Sfântul Apostol Pavel spune: „*În parte*

49. *Ibidem*, p. 44.

50. *Ibidem*, p. 46-47.

51. *Ibidem*, p. 49.

52. *Ibidem*, p. 51.

53. *Ibidem*, p. 46.

54. Nikos A. Matsoukas, *op.cit.*, p. 41.

cunoaștem și în parte profetăm (I Cor. 13, 9)... Și n-o spune despre ființa lui Dumnezeu, ci despre înțelepciunea Lui; vorbește și el de înțelepciunea care se vede din purtarea de grijă a lui Dumnezeu, dar nu vorbește de toată purtarea Să de grijă..., ci cercetează numai o mică parte a purtării de grijă a lui Dumnezeu, potrivit căreia Dumnezeu i-a scos pe iudei și a primit la El neamurile.⁵⁶

„Ființa divină rămâne dincolo de orice cugetare, prin însușiri privim ca prin niște ochiuri de geam înfinitatea noianului.”⁵⁷ Cea mai mare nebunie ar fi să pretinzi că știi ce e ființa lui Dumnezeu. Profetii nu numai că nu par a ști ce e ființa lui Dumnezeu, dar sunt nedumeriți și-n ceea ce privește înțelepciunea Lui, cât este de mare; dar nu-i ființa din înțelepciune, ci înțelepciunea din ființă.⁵⁸

Faptul că nici cetele îngerești nu cunosc ființa lui Dumnezeu îl afirmă și Sfântul Ioan Gură de Aur, ca de altfel și Sfântul Evanghelist Ioan: „Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul cel Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut” (Ioan 1,18). Sfântul Ioan Hrisostom explică: „Dar când auzi că «pe Dumnezeu nu L-a văzut nimeni niciodată», aceasta socotește că auzi că pe Dumnezeu nu L-a cunoscut nimeni desăvârșit niciodată, (adică) ceea ce este El după ființă. Și de Serafimi când auzi că și-au întors ochii și și-au acoperit fața, iar despre Heruvimi că au făcut la fel, să nu socotești că au ochi și lumini de ochi!... Deci, dacă profetul spune că Puterile cele de sus nu-L pot vedea pe Dumnezeu când face acest pogorământ, n-a spus altceva decât că nu pot suferi cunoașterea Lui clară și înțelegerea Lui desăvârșită și nici nu îndrăznesc să se uite țintă la ființa Lui cea preacurată și neprihănită, nici chiar la pogorământul Lui. Iar a te uita țintă înseamnă a cunoaște.”⁵⁹ Aici prin „vedere” trebuie să înțelegem „cunoaștere”.

Teologia a exprimat de-a lungul timpului mai multe feluri de cunoaștere. Două căi dintre acestea sunt: cunoașterea catafatică (calea pozitivă) și cunoașterea apofatică (calea negativă). Cea dintâi ne duce la o anumită cunoaștere a lui Dumnezeu; cea de-a doua ne face să ajungem la necunoaș-

55. Sf. Ioan Gură de Aur, *op.cit.*, p. 51.

56. *Ibidem*, p. 17.

57. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *op.cit.*, p. 566.

58. Sf. Ioan Gură de Aur, *op.cit.*, p. 15.

59. *Ibidem*, p. 63.

terea totală, „*aceasta e calea desăvârșită, singura care se potrivește când e vorba despre Dumnezeu, care în natura Sa nu poate fi cunoscut.*“⁶⁰ Este o încercare de a-L cunoaște pe Dumnezeu nu în ceea ce El este (mai exact, în funcție de experiența noastră ca făpturi create), ci în ceea ce El nu este. „*Ea procedează printr-o serie de negații.*“⁶¹ Toate cunoștințele au drept obiect ceea ce este; or, Dumnezeu este mai presus decât tot ceea ce există. Spre a ajunge la El, ar trebui negat tot ceea ce este mai prejos de El, adică tot ceea ce este.

Vladimir Lossky spune: „Prin negații, ne ridicăm de la treptele cele mai de jos ale ființei până la culmile sale, îndepărtând în mod progresiv tot ceea ce poate fi cunoscut spre a ne putea apropia de Cel Necunoscut în întinericul necunoașterii absolute.“⁶² Apofatismul înseamnă „refuzul de a epuiza cunoașterea adevărului în formularea lui.“⁶³

„*Când teologia patristică insistă și semnalează calea apofatică, spunând că Dumnezeu este incomprehensibil, nu are ca obiectiv promovarea vreunui agnosticism sau obscurantism... vrea să spună că printr-o simplă observație, prin știință și prin filosofie, nu-L putem cunoaște pe Dumnezeu.*“⁶⁴

La rândul său, apofatismul s-ar putea împărți în: a) apofatismul filosofic - „*al înțelepciunii antice... care spune că omul trebuie să se detașeze de lumea sensibilă, deoarece în aceasta este imposibilă abordarea lui Dumnezeu, și să se deschidă prin minte către cosmosul inteligibil, pentru că mintea este după natură înrudită cu acesta*“⁶⁵; b) apofatismul teologic - „cere să evităm rădăcinile metafizice ale minții pentru a ne ridica la Dumnezeu și să ne întoarcem atenția spre teofanii, care se realizează în creație, în istorie și în Sfintele Taine ale Bisericii. Nu să evădam din istorie și din creație, ci să ne îndreptăm spre acestea.“⁶⁶

60. *Ibidem*.

61. Idem, *Introducere în teologia ortodoxă*, trad. de Lidia și Remus Rus, Ed. Enciclopedică, București, 1993.

62. Idem, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, trad. de pr. Vasile Răducă, Ed. Bonifaciu, București, 1999, p. 22.

63. Nikos A. Matsoukas, *Istoria filosofiei bizantine*, trad. de pr. prof. dr. Constantin Coman și Nicușor Deciu, Ed. Bizantină, București, 2003, p. 237.

64. Christos Yannaras, *Abecedar al credinței*, trad. de pr. dr. Constantin Coman, Ed. Bizantină, București, 1996, p. 27-28.

65. *Ibidem*, p. 238.

66. *Ibidem*, p. 239.

Sfântul Ioan Hrisostom reliefează complementaritatea celor două moduri de teologhisire necesare iconomului Tainelor lui Dumnezeu în lucrarea sa pastoral-misionară: *„O viață îmbunătățită poate să ne ajute mult la săvârșirea poruncilor lui Dumnezeu, dar n-aș putea susține că ea savârșește totul. Ce tărie va putea să-i dea cuiva viața sa îmbunătățită, când începe lupta pentru credință și când toți luptă cu argumente din aceleași Scripturi?... Și la fel, nu-i de niciun folos o credință sănătoasă alături de o viață stricată. Din pricina asta, mai mult decât toți, trebuie să fie iscusit în astfel de lupte cel ce a primit sarcina de a învăța pe alții.“*⁶⁷

Părintele profesor Dumitru Stăniloae afirma că trăsăturile spiritualității creștine ortodoxe sunt: „1) Starea culminantă a vieții spirituale - o unire a sufletului cu Dumnezeu, trăită sau experiată. 2) Această unire se realizează prin lucrarea Duhului Sfânt, dar până la obținerea ei, omul este dator cu un îndelungat efort de purificare. 3) Această unire se înfăptuiește atunci când omul a ajuns la «asemănarea cu Dumnezeu» și ea este totodată cunoaștere (dar nu a ființei dumnezeiești) și iubire. 4) Efectul acestei uniri constă, între altele, într-o considerabilă intensificare a energiilor spirituale din om, însoțită de multe feluri de harisme.“⁶⁸ Această etapă e ultima treaptă a desăvârșirii omului.

„După purificarea deplină deasupra aparențelor și a senzitivului, trebuie să-L percepem pe Dumnezeu în lucrările și atributele Sale. Contemplarea celor inteligibile este depășită pentru experiența prezenței lui Dumnezeu. Sufletul începe să-L «vadă pe Dumnezeu în întuneric», este o vedere reflectată în oglinda sufletului, contemplare unică numită theognosie.“⁶⁹

Noțiunea de întuneric la Sfântul Grigorie de Nyssa are un sens mistic. Aceasta nu e semnul neputinței naturale a omului, *„ci al inaccesibilității radicale a firii divine... aici se află începutul teologiei apofatice.“*⁷⁰

Lui Moise „Dumnezeu îi apărea în lumină; acum apare în întuneric“. Moise Îl vedea pe Dumnezeu „în ceea ce este de nevăzut și de neînțeles“. A vedea înseamnă a nu vedea. Întunericul este luminos, este întuneric prin

67. Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre preoție*, trad. de pr. Dumitru Fecioru, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 1998, p. 120.

68. Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Ascetica și mistica Bisericii Ortodoxe*, Ed. I.B.M.B.O.R., București, 2002, p. 5-6.

69. Paul Evdokimov, *Cunoașterea lui Dumnezeu în tradiția răsăriteană*, trad. de pr. lect. univ. dr. Vasile Răducă, Ed. Christiana, București, 1995, p. 70.

70. *Ibidem*.

preaplinul luminii Sale.

„Pe culmea experienței mistice, sufletul s-a unit cu Cuvântul prin iubire și înțelege că Dumnezeu scapă încercărilor rațiunii de a-L cuprinde; numai întunericul credinței Îl poate sesiza pe Dumnezeu, Care transcende orice reprezentare... Extazul, sub greutatea acestei prezențe, face ca sufletul să iasă din sine însuși... Iubirea este extatică, «erosul este intensitatea iubirii- agape», opusă oricărui duh de posedare...; între Dumnezeu și suflet se înfăptuiește o întrepătrundere reciprocă: Dumnezeu vine în suflet și sufletul se mută în Dumnezeu. Aceasta e mistica locuirii (inhabitării) lui Dumnezeu în sufletul omenesc. Pentru că este Treime, Dumnezeu este Iubire; de aceea toți sunt uniți cu Hristos.”⁷¹

Cele mai multe scrieri ale Sfântului Ioan Hrisostom sunt de natură morală. Se poate spune că i-a completat pe cei trei Sfinți capadocieni: Vasile cel Mare, Grigorie de Nyssa și Grigorie de Nazianz. O mare parte a scrierilor acestora este speculativă, bazată pe concepte.

Rezumând gândirea Sfântului Ioan Gură de Aur despre vederea lui Dumnezeu, putem spune că El, nevăzut și necunoscut în ființa Sa, Se face cunoscut și Se descoperă ieșind din propria Sa fire, se face accesibil ființelor create prin pogorământ, ca lucrare a voinței Sale, prin Întruparea Fiului, prin care Cuvântul, chipul nevăzut al lui Dumnezeu, Se face văzut îngerilor, dar și oamenilor. În veacul ce va să vină, Hristos va fi înveșmântat în slava divină, iar dreptii Îl vor vedea pe Dumnezeu „față către față“. Dumnezeu S-a arătat luând chip omenesc, astfel că Dumnezeu va fi văzut în omenitatea lui Hristos.

---

71. *Ibidem.*